

ВІДГУК

офіційного рецензента **Мартінова Андрія Юрійовича**,
доктора історичних наук, професора, провідного наукового співробітника
відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України
на дисертаційну роботу **РИЧКИ ЮРІЯ ВОЛОДИМИРОВИЧА**
за темою: **«БАСКСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ «ПРОЄКТ» В ІСПАНІЇ (1895-
2018 РР.): ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ, ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ, ВПЛИВ НА
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ»**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»
за спеціальністю В9 «Історія та археологія»

Актуальність теми дисертації обумовлюється вагомою роллю міжнаціональних конфліктів у сучасному світі. Такими конфліктами рясніє модерна історія Європи. Чимало європейських країн мають складну історію пошуку оптимальних способів врегулювання міжнаціональних конфліктів. Дисертант слушно зазначає, що це мотивує до дослідження конкретних прикладів таких конфліктів та місця в них різних націоналістичних проєктів та ідеологій. У цьому сенсі показовою є іспанська історія, пов'язана із суперечливими процесами мусульманського завоювання (до речі, тоді Країна Басків так і не була підкорена), подальшої Реконкісти, утворення централізованого королівства, а незабаром Іспанської імперії з її всесильною інквізицією.

Попри імперський статус, Іспанія мала складні конкурентні відносини із сусідньою по Іберійському півострову глобальною імперією – Португалією, яку на нетривалий час в середині XVII століття навіть поглинула. Водночас імперський статус не допоміг Іспанії приєднати до території королівства специфічні адміністративно-територіальні утворення, такі як Андорра чи Гібралтар.

На відміну від Британської імперії, Іспанія не скористалась із колоній для стрімкого й успішного розвитку модерного капіталізму. Навпаки вже в XIX століття заморські колонії були для Іспанії скоріше тягарем, аніж прибутковим проєктом, що уповільнювало іспанський економічний розвиток навіть порівняно із сусідньою Францією, не кажучи вже про Велику Британію.

Французька революція кінця XVIII століття стимулювала самовизначення іспанських і португальських колоніальних володінь, хоча зрештою португальська імперія зникла пізніше за іспанську імперію. Внаслідок поступового промислового перевороту, урбанізації, завдяки поширенню книжкової культури у самій Іспанії в XIX столітті фактично формувалось багатонаціональне суспільство.

Посилювалась національна самосвідомість народів великих історичних регіонів Іспанії: кастильців, які стали історичним ядром іспанської нації; андалусійців – жителів іспанського півдня, каталонців – народу на північному сході Іберійського півострову; галісійців – народу на північному заході Іспанії; власне басків – автохтонного народу на півночі Іберійського півострову і на суміжній французькій території з унікальною мовою еускара. Оскільки мова басків суттєво відрізняється від романо-германських мов, які входять до індоєвропейської мовної родини, баскський націоналізм почав формуватися саме на мовному підґрунті. Зазначені етнополітичні процеси відбувалися на історичному фоні кризи іспанської імперії, що обумовило слабкість тодішньої іспанської ліберально-демократичної традиції та домінування автократичних форм політичного устрою. Власне з ними Іспанії вступила в не менш суперечливе, ніж «довге XIX», «коротке» XX століття. Впродовж XX століття на прикладі Іспанії маємо кейс складної трансформації внутрішньополітичного режиму Іспанії від авторитаризму до ліберальної демократії, що безумовно впливало й на розвиток баскського національного проєкту.

Дисертант слушно зосередив увагу на значенні членства Іспанії в Європейському Союзі для врегулювання баскської проблеми. Європейська інтеграція Іспанії (з 1986 р.) сприяла наданню субсидій відносно відсталим регіонам, що змінювало економічні умови життя, зокрема, в Басконії. Європейський чинник також цікавий з точки зору іспансько-французької взаємодії у вирішенні проблеми статусу Басконії та приборкання терористичних методів політичної боротьби «ЕТА». Тривалі хронологічні межі дисертаційного дослідження дали можливість проаналізувати еволюцію баскського національного проєкту з врахуванням багатьох факторів, які на нього впливали.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності й новизни. Системна складність і сюжетна різноманітність предмету дисертаційного дослідження дали можливість здобувачу ступеня доктора філософії переконливо продемонструвати свою культуру послідовного логічного мислення. Завдяки цьому вдалося аргументувати тези дисертації в іманентному структурно-функціональному взаємозв'язку задокументованих фактів історії Басконії і Іспанії. Проведена фахова критика джерел сприяла обґрунтованості наукових результатів дисертації, їхній верифікації й новизні.

Структура та зміст дисертації визначаються метою, предметом і завданнями. Загальний обсяг роботи складає 206 сторінок, з них 179 сторінок основного тексту. У вступі чітко визначено предмет, об'єкт, мету та завдання цієї наукової роботи. Релевантними є методи дослідження, які дають можливість реалізувати поставлені завдання дисертації.

У першому розділі проаналізовано стан наукової розробки теми і дана характеристика різноманітним типам використаних джерел. Проаналізований понятійно-категоріальний апарат дослідження та методи наукового аналізу.

Другий розділ присвячений дослідженню розвитку баскського націоналізму. Цей процес проаналізований на фоні внутрішньополітичного розвитку Іспанії та впливу на нього різноманітних тенденцій.

У третьому розділі показано еволюцію власне баскського націоналістичного проєкту від початкових ідеалів до суспільно-політичної практики.

Четвертий розділ дисертації присвячений висвітленню шляхів розв'язання баскського конфлікту з точки зору інтересів його учасників та міжнародних посередників.

У висновках подано результати дослідження, які розробив дисертант. Список використаних джерел та літератури є типологічно різноманітним та має 260 посилань.

За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні. Дисертація є завершеною, самостійно виконаною в рамках чітко визначених мети і задач науковою роботою.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків. Дисертант розв'язав важливу наукову проблему дослідження еволюції баскського націоналістичного проєкту у взаємодії з іспанськими та європейськими історичними процесами. Наукові висновки дисертаційного дослідження є аргументованими та виваженими. Обґрунтованість наукових положень і висновків також забезпечено апробацією результатів дослідження у 7 фахових авторських наукових публікаціях та на наукових конференціях, зокрема, міжнародних.

Основні наукові результати, отримані автором та їх новизна. Дисертант показав вплив внутрішньополітичного розвитку Іспанії в XIX столітті на становлення ідеології баскського націоналізму, висвітлив світоглядні характеристики фундатора баскського націоналізму Сабіно Арано (він був супротивником іспанської політичної нації та критикував лібералізм). Також дисертант визначив обґрунтовану авторську періодизацію становлення баскського націоналізму, дослідив діяльність «Баскської Націоналістичної партії», висвітлив зовнішньополітичні орієнтири зазначеної партії, виявив ідеологічні і стратегічні відмінності між позиціями більш

поміркованої «Баскської Націоналістичної партії» та радикального угруповання «ЕТА», довів, що внаслідок цих протиріч баскським націоналістам не вдалося створити реалістичний проєкт заснування баскської національно-культурної автономії. Також дисертант на фактичному матеріалі показав вплив франкістської диктатури на радикалізацію баскського націоналістичного руху. Значною мірою це був поворотний момент в історії цього руху, що сприяв його поступовому переходу від терористичних до політичних методів боротьби. Важливим науковим здобутком дисертанта є висвітлення складного процесу залучення міжнародних посередників до роззброєння «ЕТА», що дало можливість врегулювати баскський конфлікт у його історичному форматі.

Оцінка змісту та оформлення дисертації, її завершеності та дотримання правил академічної доброчесності. Текст дисертації підготовлений із дотриманням положень Постанови МОН України від 12 січня 2017 р. «Про дотримання вимог до оформлення дисертацій». Мова та стиль викладу результатів дисертаційного дослідження є логічними, виваженими та академічними.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження, на нашу думку, полягає у систематизованому викладені основних етапів розвитку баскського націоналістичного руху, що дало можливість на цьому кейсі показати складну діалектику розвитку національних рухів у Європі. Баскський рух лише на перший погляд здавався периферійним та «провінційним», але насправді виявився транснаціональним. Його культурно-політична апропріація ширшим іспанським проєктом стала можливою лише після повноцінної європейської інтеграції Іспанії та її незворотної лібералізації і демократизації.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розгорнутому висвітленні досвіду розвитку баскського націоналізму та врегулювання конфлікту, що є важливим для моделювання способів врегулювання

аналогічних міжнаціональних конфліктів. Процес роззброєння «Ірландської республіканської армії» нагадував аналогічне роззброєння «ЕТА». В 2026 р. цей досвід «Рада миру» намагалася впровадити для роззброєння терористичного угруповання «Хамас» в секторі Газа.

Систематизований у дисертації матеріал може бути використаний для написання підручників і проведення лекцій із проблематики історії Іспанії, регіональної історії Країни Басків, історії європейських національних рухів, історичної конфліктології під кутом зору міжнаціональних конфліктів.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Висновки дисертації пройшли апробацію на наукових семінарах в Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка та у відділі історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України, а також на декількох міжнародних конференціях і у 7 наукових одноосібних публікаціях дисертанта.

Визнаючи високий фаховий рівень дисертаційного дослідження та беззаперечну наукову новизну положень, які виносяться на захист, на нашу думку, певні тези та узагальнення потребують додаткового дискусійного обговорення під час публічного захисту дисертації.

Зауваження та рекомендації щодо змісту дисертації.

- 1). «ЕТА» на початку 1970-х рр. вимагала «революційних податків» з підприємців на свою діяльність проти режиму Ф. Франко. Чи є підстави вважати «ЕТА» ідеологічно ліворадикальним угрупованням на кшталт, наприклад, «Фракції червоної армії» у ФРН. На сторінці 133 тексту дисертації читаємо, що «радикальні націоналісти вимагали створення незалежної соціалістичної баскської держави». Або «ЕТА» типологічно ближче до «Ірландської республіканської армії», хоча перша боролася за створення власної держави, а «ІРА» боролася за приєднання Ольстеру до вже існуючої Ірландії. Тобто варто чіткіше сформулювати позицію дисертанта: «ЕТА» це формат

терористичної відповіді на авторитаризм Ф. Франко, або ліворадикальний ідеологічний проєкт в рамках баскського проєкту. Чи те і інше водночас?

- 2) Чи можна вважати розпуск «ЕТА» в 2018 р. поразкою терористичної тактики, але стратегічним успіхом баскського націоналістичного проєкту? Адже Басконія нарешті фактично стала економічно розвинутим регіоном Іспанії, зберігши свою модерну національну ідентичність.
- 3) Навіть за хронологічними межами дисертації варто уточнити, якою, наприклад в 2026 р., є національно-демографічна структура населення Басконії? Чи існують у провінції упередження щодо нелегальних мігрантів, які регулярно масово прибувають в Іспанію?
- 4) Чи не випадково фіаско зазнав саме ліво-радикальний ідеологічний проєкт «ЕТА», а компроміс щодо статусу Країни Басків було знайдено на ідеологічних засадах християнської демократії і лібералізму?
- 5) Як на думку дисертанта, чи існують фактори, які можуть стимулювати відновлення конфлікту навколо баскського питання?

Викладені вище міркування є лише уточненням окремих положень дисертації та не впливають на її високу позитивну оцінку.

Висновки щодо дисертаційної роботи. Дисертація здобувача ступеня доктора філософії Рички Юрія Володимировича «Баскський національний «проєкт» (1895-2018 рр.): ідеологічні засади, практична реалізація, вплив на суспільно-політичне життя» виконана на належному науковому рівні, є завершеним, самостійним дослідженням і не порушує принципів академічної доброчесності.

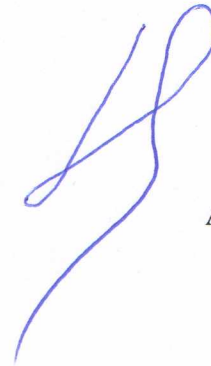
Дисертаційна робота за актуальністю теми, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю отриманих результатів, апробацією та викладом

результатів у наукових публікаціях відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р. і вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Історія та археологія».

У роботі вирішено важливе наукове завдання, пов'язане з конкретно-історичним дослідженням еволюції баскського націоналістичного проєкту від невдалої спроби створення «соціалістичної незалежної баскської держави» на початку 1970-х років до прагматичного забезпечення мирного прогресивного розвитку реально автономної Басконії у складі Іспанії.

Здобувач Ричка Юрій Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» за спеціальністю В9 «Історія та археологія».

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України

Андрій МАРТИНОВ

